

TEVFİK FİKRET

ve İNSAN

İnsan 1967 Süleyman

MUNİS FAİK OZANSOY

İnsana ve hayata değer veren Batılı düşüncenin bizim şiirimizde ilk temsilcisi Tevfik Fikret'dir. **Rûbab-ı Şikeste** şairine kadar edebiyatımızda, beşerî ve içtimâî anlamıyla insan, hisden ve hayalden ayrı fikir yoktu. Divan Edebiyatından itibaren şiire konu olan insanın kendisi değil, sıfatlarıdır. Tanzimat şairlerinde beşerî ve içtimâî fikirlerin bazılarını belki bulabilirsiniz; ama bu fikirler, birçok fikirler arasında, şahsiyetsiz, ârizî, hattâ iğreti kalmıştır. Tevfik Fikret'de beşerî düşünce bir sistemdir; yalnız fikirleri değil, duyguları, istekleri, hattâ insiyakları bile şuur altında bu sistemin denetinden geçmeden ortaya çıkmaz. O başka şairler gibi, revaçta olan her fikre ve hisse vicdanı kadar şiirinin de kapılarını kolay kolay açmazdı.

Değil garâm-ı hevesperverâne mûtadım.

Diyen vakur şairin kalbine gündelik sevgiler nasıl girememişse, dimağında da harcıâlem fikirler, ödünç yargılar yer bulamamıştır. **Rûbab-ı Şikeste'yi**, Halûk'un Defteri'ni... Tarih-i Kadim ile Zeyl'ni didik didik ediniz, çelişen değil, birbirini tamamlamayan iki mısra bulamazsınız.

Tevfik Fikret'in düşünceleri ile yaşayışı arasında sıkı bir bağlantı vardır. Fikirlerinin tebliğ vasıtası eserleri ise, uygulama yeri de kendi evi idi: **Aşiyân** da üstad devrinde adeta ayrı bir devlet, bağımsız bir ülke olmuştur. Koca bir İmparatorluğu pençesinde kıvrandıran kara ve kızıl kuvvet, yalnız Fikret'in vicdanına ve **Aşiyân**'ına el uzatamamıştı.

Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür bir şairim.

Diye kendini takdim ederek edebiyatımıza giren şairi, hiçbir kuvvet yolundan çevirememiştir. Bu yol, insanlık yolu idi. Fikret'e göre insan olmak, birçok haklara sahip olmak için ilk ve son şarttı. Siyasî ve içtimâî hiçbir sebep bu hakları yok edemez, eksiltemez, hattâ kısamazdı.

Tevfik Fikret insan haklarını savunma ve koruma bahsinde, yalnız sosyal engellere değil, Tanrısal baskılara da isyan etmiştir. Bizde o zaman taassubun vicdanlara baskısı, istibdadın insanlara zulmünden daha az korkunç değildi.

Tarih-i Kadim şairi, saraylar karşısında olduğu kadar mâbedler önünde de, insan haysiyeti ile vicdan hürriyetinin sınırlarını zorlamıyan bir saygıdan ileri bir eğilme kabul edemezdi. Halbuki şeriat ve medrese Allah ile vicdanı arasına girmek istiyor ve ikisi birleşerek ona «tahkik etmeden inanacaksınız» diyorlardı. Fikret inanmak istemiyor değildi; ama biliyordu ki gerçek inanca şüphe ile varılır. O ne Tanrı, ne de tanrılaşan insanlar adına yapılan baskıya değer vermiyerek:

Şüphe bir nûra doğru koşmaktır.

Demekte ısrar etti. Dünyada zorbaların tahkümü, şeriatın baskısı; ahirette azap korkusu ve cehennem tehdidi: İşte insanda serbest düşünmenin yolunu kapıyan engeller... Tevfik Fikret bunların hepsini en kayıtsız bir omuz silkmesiyle karşılayarak :

Ben ne mâbût, ne mübît bilirim

Nefsimi hilkate âbid bilirim.

Diyen tek adamdır.

Tevfik Fikret insanın yaratıcı gücüne inanmıştı. **Amentü'sünde** :

Dünya dönecek cennete insanla, inandım.

Diyordu. Yine aynı şiirin sonunda :

Birgün yapacak fen şu siyah toprağı altın,

Herşey olacak kudret-i İrfanla inandım.

Demesi, insana ve onun yaratıcı gücüne inancının veciz ifadeleridir.

Başka bir şiirinde :

..... düşünmiyen
Teşbih eder şu varlığı boş bir seyahate

Ve

..... aldatır
Dünyaya boş nazarla bakan kendi kendini.

Diyor.

Bunlar da, hayata verilen değerın bizim edebiyatımızda ilk belirtileridir. Tevfik Fikret, bu düşüncesini daha derinleştirerek, **Gökten yere** adlı büyük şiirde, fâniliği ve aczi içinde insanın kapkaranlık bir gece içinden nasıl uğraşa didine aydınlığa çıkabildiğini ve yıldırımları kendine râm ederek nasıl medeniyet eserleri vücuda getirdiğini, gökten yere bir hitapla, bizzat Tanrı'ya tasdik ettiriyor. Bu şiirin sonunu size nakletmekten kendimi alamıyacağım :

Ezdin başınla taşları, yendin denizleri,
Tuttun elinle berki, o gurrende ejderi,
Tuttun ve bağladın; o senin şimdi en muti,
En canlı âletin.. Odur ilka-ı ruh eden
Eşbah-ı mümkünâta senin kudretinle, sen
Bî şüphe kendi kendine bir âlem-i bedî,
Bir âlem-i şüûn-ı bedâyisin... Ey hayat,
Ey Ruh-u kâinat,
Takdis edin: Beşer
Takdise müstehaktır; odur Rabb-ı hayrû şer,
Rabb-ı mümkünat!

İnsana ve hayata güvenin bu kadar güçlü ve veciz ifadesini, bizim şiirimizde değil, Dünya şiirinde de bulmak güçtür. Büyük şairin, **Promete** şiirinde, oğluna öğüdü de şu olmuştur :

Gör daima önünde esâtir-i evvelin
Gökten dehâyı nârı çalan kahramanını.

Vatanseverdi. Ama bu sevgisi de kendisinden evvelkilerden ayrılır. Fikret'de bu sevgi vatani daha mâmur ve medenî görmek özleminden ayrılmaz. Milliyetçiliği de insanlığı sevmesine mâni olmamıştır.

Şiirlerine fikirler de katmasını seven pek çok şair vardır. Fikret onlardan değildi. O, doğrudan doğruya fikirleri şiir haline getirmiştir. Fikret'de her duygu düşüncenin rahminde teşekkül eder, düşünceyle beslenir ve bir fikir olarak doğardı. Şiiri yalnız heyecanın yaratabileceğini sananlar Fikret'in şiirindeki lirizmi yetersiz bulmuşlardır. Bu, pek şarklı ve ilkel bir görüştür. Tevfik Fikret'in şiirindeki belirgen vasıf, ölçülü oluşudur. Son tahlilde Batı medeniyeti, akıl ile duygunun bir sentezi olarak tarif edildiğine göre, bu dengeli kendi yaratıcı gücünde gerçekleştirmiş olan Tevfik Fikret'i en Batılı, hattâ ümanist şair diye sınıflandırmakta hiç tereddüt etmemeliyiz.

